

Дубовик Катерина Євгенівна,

канд.держ.упр., доцент кафедри права та європейської інтеграції,

ХарPI НАДУ, м. Харків

ORCID 0000-0003-1536-7553

УДК 346.2

doi: 10.34213/db.21.01.20

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті виокремлено механізми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, сформульовано низку пропозицій для підвищення ефективності захисту прав суб'єктів господарювання в Україні.

Ключові слова: захист прав; підприємницька діяльність; конкуренція; господарська діяльність; законодавство.

Постановка проблеми. Права і свободи людини і громадянина, а відтак і право вільної підприємницької діяльності, здійснюються на всій території України й поширюються на кожного громадянина країни. Всі органи державної влади зобов'язані забезпечувати і захищати у своїй діяльності права підприємців і свободу підприємництва, а їх протидія має розглядатися як порушення Конституції України.

Захист прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької та господарської діяльності сьогодні має особливе значення. На сучасному етапі розвитку української державності законодавство, яке регулює підприємницьку та господарську діяльність, ще недостатньо забезпечує поєднання свободи підприємництва і конкуренції з належним захистом прав суб'єктів підприємницької діяльності, що, у свою чергу, зумовлює необхідність звернення підприємців до господарського суду за захистом своїх прав.

Слабкість і недосконалість правового захисту підприємництва, неврегульованість багатьох його аспектів, неузгодженість нормативних актів негативно впливають на ефективність підприємництва в Україні. Господарське законодавство України суперечливо та непослідовно. Має неузгодженість і містить істотні прогалини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням захисту прав підприємців присвятили свої дослідження такі науковці, як О. Аушева, В. Брагинський, О. Бринцева, О. Вінник, В. Грибанова, А. Карапетова, Д. Мейер, О. Хрімлі, Д. Чечота та ін. Але, як свідчить практика, сьогодні в Україні мають місце численні неврегульовані питання захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності, що не сприяє подальшому розвитку сфери господарювання та економіки в цілому. Таким чином, постає необхідність у правовому регулюванні порядку захисту порушених прав і законних інтересів суб'єктів господарювання.

Мета статті полягає у визначенні механізмів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності, які можуть бути застосовані у випадках порушення їх прав та в обґрунтуванні пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства у сфері захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності та господарювання.

Виклад основного матеріалу. У ст. 42 Конституції України зазначено, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом [2].

Підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-

дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами.

Згідно з Цивільним кодексом України підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності, якщо законом не встановлено інше, і діють на основі статуту. Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку із своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом. Не має у своєму складі інших юридичних осіб. Залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів: приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи); підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності); комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; державне підприємство, що діє на основі державної власності; підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності). В Україні можуть діяти також інші види підприємств, передбачені законом [5].

Згідно зі ст. 20 Господарського кодексу України держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів та надає їм право на захист відповідно до чинного законодавства [1].

Незважаючи на інтенсивний та прогресивний розвиток законодавства, що регулює діяльність суб'єктів господарювання, системність змін у реалізації наданих їм можливостей може бути досягнута лише за умови забезпечення ефективного захисту прав суб'єктів господарювання, який вбачається в розширенні засадничих положень щодо форм, засобів та способів врегулювання господарських спорів. Особливого значення це питання набуває в умовах зміни підходу до порядку встановлення ефективного способу захисту порушеного права або законного інтересу суб'єкта господарювання відповідно до нової редакції Господарського процесуального кодексу України, що набула чинності у 2017 р., та розширення компетенції суду в частині визначення

ефективного способу захисту відповідно до змісту порушення та заявлених вимог позивача.

Дієвість обраного суб'єктом господарювання способу захисту порушеного права залежить від наявних організаційних умов щодо його застосування та виконання рішення, прийнятого на його основі, з огляду на його процедурно-процесуальний характер, що обумовлює необхідність визначення теоретичних та практичних основ системи способів захисту прав суб'єктів господарювання на підставі аналізу положень не лише господарського матеріального, але й процесуального права.

Проблема “беззахисності” підприємств та інших господарських організацій неодноразово порушувалася серед науковців та практиків і багато її аспектів висвітлювалося як у період планового народного господарства, так і під час переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки на початку 90-х років. Сьогодні серед фахівців права ведуться гострі дискусії щодо перегляду судових рішень; терміну набрання законної сили рішень господарського суду; строку апеляційного оскарження; строків подання заяв про поворот виконання рішень, ухвал, постанов; про можливість вирішення в судовому процесі мирової угоди третіми особами, що не заявляють самостійних вимог відносно спору; питання про підписання мирової угоди при наявності в справі декількох позивачів і відповідачів; досудове врегулювання господарських спорів; відшкодування немайнової (моральної) шкоди в господарському суді та ін. [3].

На сучасному етапі розвитку української державності законодавство, яке регулює підприємницьку діяльність, ще недостатньо забезпечує поєднання свободи підприємництва і конкуренції з належним захистом прав суб'єктів підприємницької діяльності, що, в свою чергу, зумовлює необхідність звернення останніх до господарського суду за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, тому питання захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарському суді на сучасному етапі є особливо актуальним і практично значимим. Крім того, у більшості

угод, що укладаються організаціями України з організаціями інших країн, передбачається арбітражний порядок вирішення спору.

Для підприємців нерідко проблемою є правильний вибір та ефективне використання і застосування передбачених законодавством засобів захисту – тих правових засобів, за допомогою яких можна запобігти, припинити, усунути порушення прав. Щоб змусити або спонукати правопорушника припинити дії, які порушують право підприємця, або запобігти таким діям, необхідно знати положення законодавства, що регулює різні засоби захисту, і вміти їх застосовувати, бо саме від знання законодавства і вміння захищати свої права та інтереси залежить успіх та результат діяльності підприємців. Часто права суб'єктів підприємницької діяльності порушуються через незаконне втручання в їхню діяльність державних органів, особливо органів державної податкової служби та інших контролюючих органів. Всупереч численним проблемам і негараздам, притаманним реформаційним процесам, не тільки збереглася, а й набула подальшого поширення тенденція до збільшення числа спорів, вирішених господарськими судами. Це зумовлено не лише активізацією господарської діяльності в Україні, а й посиленням авторитету господарських судів у підприємницького загалу, який прагне вирішувати господарські конфлікти цивілізованим способом. Крім того, суттєвим фактором, що вплинув на підвищення позовної активності суб'єктів підприємницької діяльності, є зменшення суми державного мита, що стягується при поданні позовів майнового характеру, до 1 відсотка від суми позовних вимог та обмеження його максимального розміру ста неоподатковуваними мінімумами доходів громадян.

Зростання числа розглянутих справ у значній мірі пояснюється також і розширенням кола правовідносин, врегулювання яких можливе в порядку господарського судочинства. У структурі вирішення спорів традиційно домінують види майнового характеру: спори про укладання, зміну та розірвання договорів; спори про визнання недійсними актів державних та інших органів, підприємств або організацій; справи про банкрутство тощо.

Право на судовий захист в судовому процесі реалізується перш за все через право на позов. Для того, щоб він виконав цю важливу функцію, необхідно подати його до господарського суду для розгляду в передбаченому законом порядку, оскільки господарське судочинство ці питання вирішує тільки у порядку позовного провадження, за винятком справ про банкрутство.

Гарантією задоволення законних вимог позивача є забезпечення позову. Позов забезпечується: накладанням арешту на майно або грошові суми, що належать відповідачеві; заборорою відповідачеві вчиняти певні дії; заборорою іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору; зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку.

Захист прав суб'єктів підприємницької діяльності у господарському суді може здійснюватися за умови порушення їх прав і охоронюваних законом інтересів і лише за особистою участю зацікавлених суб'єктів, що володіють необхідною правосуб'єктністю. Конституційною гарантією захисту прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності є перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, а також перегляд судових рішень Вищого господарського суду України Верховним Судом України [4].

Інститут захисту прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності має свої особливості й специфіку. Під захистом розуміють сукупність способів (заходів), які застосовуються до порушників господарських правовідносин. У матеріально-правовому розумінні – це норми господарського права, що визначають форми, способи і терміни відновлення порушених прав та інтересів, огороження їх від порушень у майбутньому. У процесуально-правовому значенні це – діяльність, за допомогою якої досягається необхідний ефект щодо реалізації прав і обов'язків: відновлення можливості учасника відносин діяти в межах його правосуб'єктності; володіти, користуватися, розпоряджатися майном; вступати у відносини і реалізовувати права, що впливають з них тощо.

Зміст процесуальної сторони інституту захисту права складає правозастосовча діяльність, здійснювана у формах і способами, встановленими законом, з метою відновлення порушеного права та інтересу, впливу на правопорушника і попередження правопорушень у майбутньому. Діючи на підставі матеріальних норм права, суб'єкт самостійно або за допомогою компетентних органів устанавлює власні права і кореспондуючі їм обов'язки суб'єктів господарських відносин, які не визнають або порушують його права та законні інтереси. Таким чином, діяльність із захисту права відрізняється від матеріально-правового інституту захисту за способом реалізації: зміст першої складає застосування права як особливий вид реалізації, у той час як матеріальні норми з захисту передбачають використання прав, виконання обов'язків і додержання заборон.

Форми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності можна розподілити на три види: досудова, позасудова, судова. Судова може виступати і як самостійна форма захисту прав, і як гарантія законності винесення рішення іншими органами. У науковій юридичній літературі виділяють кілька способів захисту прав, під якими звичайно розуміють заходи, спрямовані на припинення правопорушення та усунення його негативних наслідків. Кожна з форм використовує один чи декілька способів захисту прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, до яких відносять: встановлення факту наявності прав (відсутності обов'язків); відновлення становища, яке існувало до правопорушення; припинення правопорушення; спонука порушника до виконання обов'язків у натурі; стягнення збитків і штрафних санкцій на користь потерпілої сторони або бюджету. Підстави і порядок використання кожної із зазначених форм і способів захисту встановлюються законодавством або угодою сторін.

Загальнодоступною, гарантованою Конституцією України формою відстоювання власних прав є звернення до суду. При цьому можливості звернення до суду суб'єкта підприємницької діяльності, чії права порушені, не обмежуються національною судовою системою, він має право звертатися до

міжнародних судових установ або до відповідних органів міжнародних організацій. Так, з 1997 р. (з моменту набуття чинності Конвенції про захист прав і основних свобод людини для України) кожен, хто перебуває під юрисдикцією України, після вичерпання всіх національних засобів правового захисту має не лише право, а й реальну можливість звернутися за захистом своїх прав до Європейського суду з прав людини (Франція, м. Страсбург).

Для ефективного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності необхідно вивчати досвід інших країн з організації і діяльності спеціалізованих судів. Аналіз зарубіжного досвіду показує, що для захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності створені спеціалізовані суди (суд зі справ про банкрутство, суд з питань міжнародної торгівлі та ін.), які для розгляду справ залучають не тільки юристів, а й професіоналів певного виду діяльності. На сучасному етапі цей досвід необхідно застосовувати, імплементувати законодавство інших країн в українське законодавство, на основі якого вирішувати спори між українськими й іноземними суб'єктами підприємницької діяльності. Крім того, складність проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарських судах України пояснюється не лише недосконалою нормативною базою, але й браком надійних гарантій судової незалежності. Для здійснення правосуддя господарські суди повинні бути самостійними і незалежними у вирішенні всіх господарських суперечок. Незалежність суду є одним із гарантів захисту прав. І це надзвичайно важливо, бо вплив на діяльність суду з боку інших органів негативно відбивається на результатах їхньої роботи, заважає раціонально організувати розгляд і вирішення суперечок, не відповідає міжнародним стандартам, де головне - незалежність суду, а право особи на справедливий судовий розгляд є основоположним правом особи з точки зору європейських стандартів. Неуможливує якісну роботу судів існуюча в країні корупція.

На сьогоднішній день стосовно України Європейським судом з прав людини винесено лише одне рішення, в якому констатовано порушення права особи на справедливий судовий розгляд (справа "Совтрансавто-Холдинг проти

України”). У зв’язку з цим необхідно вчасно сприйняти принципи здійснення правосуддя в рамках європейської системи права і не допустити створення негативної прецедентної бази щодо стану дотримання положень Конвенції про захист прав і основних свобод людини (1950 р.) в нашій державі. У цьому відношенні господарські суди мають стати ефективним важелем державного механізму, який сприятиме зміцненню нашої держави та посиленню авторитету України у світової спільноти.

Висновки з даного дослідження. Підтримка і захист підприємництва – найважливіше пріоритетне завдання, що стоїть перед українською державою і суспільством. Сьогодні вона не отримала задовільного рішення. Законодавство про захист прав підприємців ще досить недосконале, нормативні акти в цій галузі правового регулювання приймаються, реалізуються і застосовуються без системного обліку, закладених Конституцією України принципів регулювання підприємницької діяльності, без аналізу й оцінки наслідків їх впливу на стан і розвиток підприємницьких відносин.

На загальнодержавному рівні необхідно в процесі розгляду різних видів суперечок, що виникають у процесі діяльності суб’єктів підприємницької і господарської діяльності, залучати фахівців і практиків у зазначених сферах діяльності. Враховуючи досвід європейських країн, слід зменшити розміри податків, що буде сприяти прозорості діяльності малого та середнього бізнесу. Загалом необхідно ліквідувати систему штрафів, застосовувати лише методи зауважень та попереджень.

На загальнодержавному рівні слід створити належні умови заохочення громадян до заняття підприємницькою діяльністю, гарантувати безпеку підприємницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України : Закон України від 07.03.2018 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Петруня В. В. Критерії способів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності. *Юридичний вісник*. 2014. № 4. С. 307.

4. Рум'янцева В. В. Проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарських судах України. URL: minjust.gov.ua

5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

References

1. Gospodarskyj kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 07.03.2018 r. 436-IV. (2003). *Vidomosti Verhovnoyi rady Ukrayiny*, 18, art. 144 [in Ukrainian].

2. Konstytuciya Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 28.06.1996 r. (1996). *Vidomosti Verhovnoyi Rady Ukrayiny*, 30, art. 141 [in Ukrainian].

3. Petrunya, V.V. (2014). Kryteriyi sposobiv zaxystu prav subyektiv pidpryyemnyczkoyi diyalnosti. *Yurydychnyj visnyk*, 4, 307 [in Ukrainian].

4. Rumyanceva, V.V. (2020). Problemy zaxystu prav subyektiv pidpryyemnyczkoyi diyalnosti v gospodarskyx sudax Ukrayiny. URL: minjust.gov.ua [in Ukrainian].

5. Cyvilnyj kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 16.01.2003 r. (zi zminamy) (2003). *Vidomosti Verhovnoyi Rady Ukrayiny*, 40–44 [in Ukrainian].

Dubovik K. E.,

PhD in Public Administration, Associate Professor of Law and European Integration,

KRI NAPA, Kharkiv

ORCID 0000-0003-1536-7553

The right to regulate the rights of subordinates in the business community

It is stated in the statute that the legal seizure of the rights of subordinates of the state is clearly linked to the specifics of the state's action. The most complex nature of this kind of activity, the complexity and the heterogeneity of the scope of the trade for the complexity of the legal institutions involved from it. The relevance of the reverse is surrounded by the problems that arise in the process of realizing the subjects of the state's right to seize that glades, to avenge the law. On the current problems, connected with the characteristics and peculiarities of the ways to seize the rights of the subordinates of the government, not to end up with fragmentation. At the same hour, I myself will help the subjugator, who will help the sub to realize its right to acquire the specifics of the acquirer from the singing branch. Likewise, the witness to the protection of the rights of subjects sovereigns to be introduced, as introduced into the system of legal and organizational and

technical calls, directing to secure the realization of the rights of subjects and preventing them from being violated. It's also a way to get a visa, because I've been transferred by law, because I'm without a preference for getting rights. At the same time, I am able to take over by a Kintsev act to take over material and legal actions from the viewers, or jurisdictional actions, from the decision to transfer to the path of the subjects of their rights. It is intended that the ways to seize the rights of subordinates of the state can be transferred both by legislation, as well as established by the agreement. The main regulatory legal act, which specifies the specifics of the rights of subordinates to the government, is the Gospodar Code Ukraine, as a matter of fact, up to the point that the skin subordinate of the state is given the right to seize his rights and legal interests.

Meaningfully, is a defendant of the rights of subordinates of self-help and the state's gratitude to the specific procedure prescribed by the state legislation, especially, to present that way of building up the specifics of the specifics. Such a rank, the seizure of the rights of subjects of the sovereign can be significant as a complex for a legal character, as it becomes stagnant in the breakdown, non-knowledge, challenge of the rights of the subject of the sovereign, for those who have been violated by law, have not been violated, have not been violated as well as securing the attention to the interests of the subjects.

Keywords: rights protection; business intelligence; competition; government agency; legislation.

1995

Надійшла до редколегії 10.05.2021 р.

